

Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over de mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's — Ondersteuning van groei en werkgelegenheid — Een agenda voor de modernisering van de Europese hogeronderwijssystemen

(COM(2011) 567 final)

(2012/C 181/25)

Rapporteur: **Joost P. VAN IERSEL**

Corapporteur: **Juraj STERN**

De Europese Commissie heeft op 20 september 2011 besloten het Europees Economisch en Sociaal Comité overeenkomstig artikel 304 van het VWEU te raadplegen over de

Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's - Ondersteuning van groei en werkgelegenheid - een agenda voor de modernisering van de Europese hogeronderwijssystemen

COM(2011) 567 final.

De afdeling Werkgelegenheid, Sociale Zaken en Burgerschap, die met de voorbereidende werkzaamheden was belast, heeft haar advies op 29 februari 2012 goedgekeurd.

Het EESC heeft tijdens zijn op 28 en 29 maart 2012 gehouden 479^e zitting (vergadering van 28 maart) onderstaand advies uitgebracht, dat met 100 stemmen vóór en 1 stem tegen, bij 8 onthoudingen, werd goedgekeurd.

1. Conclusies

1.1 Goed opgezet hoger onderwijs is van doorslaggevend belang voor wat de toekomst Europa in economisch en intellectueel opzicht gaat brengen, omdat daarmee een steviger basis wordt gelegd voor sociaaleconomische prestaties, de levens- en werkomstandigheden van de komende generatie(s) worden verbeterd, en omdat dit ook onontbeerlijk is voor de vormgeving van de toekomstige waarden van de Europese samenleving.

1.2 Het EESC is het grotendeels eens met de analyse van de Commissie, en met de voorstellen en aanbevelingen van de Commissie en de Raad voor de komende jaren⁽¹⁾, waarvan een groot aantal is terug te voeren op het EESC-advies „Universiteiten voor Europa” van 2009⁽²⁾. Het benadrukt dat de agenda van de EU aanvulling behoeft en meent dat de Raad meer ambitie moet tonen.

1.3 Er komt steeds meer begrip voor deze problematiek en de meningen komen dichterbij elkaar. Toch is er nog een lange weg te gaan. Er is vaak veel weerstand om verbeteringen op papier in praktijk te brengen. Gevestigde belangen, (licht) protectionisme en de nog steeds grote verscheidenheid en versnippering van het hoger onderwijs – in weerwil van het Bologna-proces – zijn een rem op snelle aanpassingen. Dit is allesbehalve een technische aangelegenheid, omdat aanpassingen dikwijls met zich mee brengen dat bestaande structuren moeten worden omgegooid, dat verantwoordelijkheden, methoden en programma's opnieuw moeten worden vastgelegd en dat de focus moet worden verlegd. Modernisering van het hoger onderwijs impliceert dat voortdurend, maar ook nauwgezet en uitvoeriger, rekening wordt gehouden met die factoren.

1.4 Functionele verscheidenheid in het hoger onderwijs – met name in „klassieke” universiteiten (die onderwijs en onderzoek combineren), in andere soorten van hoger onderwijs zoals hogere beroepsopleidingen, in onderwijsinstellingen die voornamelijk op de regio zijn gericht (en eventueel ook grensoverschrijdend), en in instellingen waar een beperkt aantal vakken wordt onderwezen - is uiteraard gewenst. Meer in het algemeen is er behoefte aan slimme specialisering en specifieke profielen. Het EESC dringt aan op effectieve synergie tussen de diverse onderwijsvormen en flexibele leertrajecten op alle onderwijsniveaus.

1.5 De Europa 2020-strategie moet zowel inhoudelijk als organisatorisch onverkort worden toegepast. De Commissie, de Raad, de lidstaten en de instellingen van hoger onderwijs moeten de verantwoordelijkheden delen en tot doelmatige coördinatie overgaan. Door de Europa 2020-strategie zijn verbanden gelegd tussen hoger onderwijs en vlaggenschipinitiatieven als „Innovatie-Unie”, „Industriebeleid”, „Agenda voor nieuwe vaardigheden en banen” en „Jeugd in beweging”. In de landspecifieke aanbevelingen van het Europese semester moeten stelsels en beleid voor hoger onderwijs aan de orde worden gesteld.

1.6 Autonomie⁽³⁾, verantwoordingsplicht en transparantie zijn voorwaarden waaraan instellingen voor hoger onderwijs moeten voldoen om hun taak te vervullen en prestaties te verbeteren. Zonder autonomie, verantwoordingsplicht en transparantie kan het hoger onderwijs ook onmogelijk zijn spijlfunctie voor banengroei, inzetbaarheid en innovatie vervullen. De (nationale) agenda's moeten zorgen voor professionalisering van management, bijgewerkte leerprogramma's, training, kwaliteitsborging voor onderricht en onderzoek, specialisering en wereldwijd aantrekkingsvermogen. Speciale aandacht moet worden geschonken aan de ondernemingsgerichte universiteit.

⁽¹⁾ Conclusies van de Raad van 28 en 29 november 2011 over de agenda „Modernisering”

⁽²⁾ PB C 128 van 18.5.2010, blz. 48-55.

⁽³⁾ Zie voor de meest recente analyse „University Autonomy in Europe II – the Scoreboard”, Europese Vereniging van Universiteiten, 2011. Er is nog steeds „een wereld te winnen”.

1.7 Alles staat of valt met de financiering. Dat er te weinig middelen worden uitgetrokken voor het hoger onderwijs en de financiën van de lidstaten door de noodzakelijke bezuinigingen nog verder onder druk worden gezet, is zorgwekkend en werkt averechts voor de Europa 2020-strategie en Europa's positie in de wereld. Waar het geld ook vandaan komt, er moet voor worden gezorgd dat het hoger onderwijs naar behoren wordt gefinancierd. Voorbeelden van goede praktijken moeten worden verspreid.

1.8 Het aantal studenten blijft snel toenemen. Gendergelijkheid moet op alle gebieden en alle niveaus worden gewaarborgd. De dynamiek van economie en samenleving in het algemeen vragen om onbelemmerde toegang en bevredigende kwaliteit. Als schoolgeld wordt ingevoerd (of verhoogd), moet dit gepaard gaan met begeleidende maatregelen in de vorm van beurzen of leningen en met garanties van toegang.

1.9 Er is behoefte aan méér studenten, kenniswerkers en onderzoekers op technisch gebied. Onderwijs in technische vakken moet aantrekkelijker worden gemaakt. Aan de bijdragen van de sociale partners en van arbeidsmarktspecialisten moet een goede structuur worden gegeven. Bedrijven - ongeacht hun grootte - moeten de kans krijgen om significant mee te werken aan de totstandbrenging van leerprogramma's en opleidingen en de vorming van een ondernemingsgeest.

1.10 Universiteiten en bedrijfsleven zouden samen een innovatiestrategie moeten uitwerken, zonder dat hun onafhankelijkheid wordt aangetast en aan hun verantwoordelijkheden afbreuk wordt gedaan. Wisselwerking tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven levert doorgaans zeer goede resultaten op voor onderzoek, kennisoverdracht, de ontwikkeling van overdraagbare vaardigheden en het opkomen van nieuwe ideeën. Voorbeelden van goede praktijken moeten worden verspreid.

1.11 Er kan niet genoeg de nadruk worden gelegd op de noodzaak van een systeem voor de beoordeling van rangorde en kwaliteit, met als doel ervoor te zorgen dat studenten waar voor hun geld krijgen en dat de internationale leermobiliteit vruchten afwerpt. Het EESC is heel goed te spreken over de opzet van een zorgvuldig uitgedokterde U-Multirank. Naast deze maatregel waardoor universiteiten „in kaart worden gebracht”, moet er nog verbetering worden gebracht in andere omstandigheden die bepalend zijn voor de mobiliteit van studenten en onderzoekers en de internationalisering in het algemeen.

1.12 Hoe meer stelsels van hoger onderwijs op elkaar gaan lijken, hoe gunstiger de voorwaarden voor grensoverschrijdende mobiliteit van studenten en onderzoekers, wat de prestaties van iedere student, maar ook Europa's arbeidsmarkt en de eenwording van Europa ten goede komt. In het Erasmusprogramma zou een proefproject voor een „mobiliteitssemester” moeten worden opgenomen.

1.13 Het EESC is groot voorstander van een verband tussen de agenda „Modernisering”, „Horizon 2020”, „Erasmus voor iedereen” en de structuurfondsen.

2. Inleiding

2.1 Onderwijs is op alle niveaus van zeer groot belang. Vanwege het subsidiariteitsbeginsel is de wijze waarop het hoger

onderwijs zich in Europa ontwikkelt, een nationale aangelegenheid. Volgens het Verdrag van Lissabon kan de EU alleen maatregelen nemen ten aanzien van beroepsopleiding en her- en bijscholing (4).

2.2 In 1999 heeft de Conferentie van Bologna voor een beslissende doorbraak gezorgd, omdat toen de aanzet is gegeven voor een systeem van academische graden (bacheloropleiding, gevolgd door een master- en een doctoropleiding) dat overal in Europa hetzelfde is. De Verklaring van Bologna heeft de stelsels van hoger onderwijs in Europa op elkaar afgestemd.

2.3 Inmiddels heeft de EU succesvolle internationale programma's voor studenten en onderzoekers (Erasmus, Erasmus Mundus, Marie Curie-Acties e.a.) opgestart. De EU heeft stelselmatig, van kaderprogramma tot kaderprogramma, gezorgd voor stimulansen voor grensoverschrijdende onderzoeksprojecten.

2.4 Er worden in en tussen universiteiten voortdurend hervormingen doorgevoerd en van onderaf initiatieven genomen. Dergelijke initiatieven betreffen o.m. de oprichting van groepen van geestesverwante universiteiten zoals de League of European Research Universities en de Coimbra Group, die zich sterk maken voor specialisaties op uiteenlopende gebieden, bijvoorbeeld in onderzoek of in sociale wetenschappen.

2.5 In 2009 stelt het EESC het volgende vast: „De universiteiten functioneren thans verre van optimaal en maken onvoldoende gebruik van hun grote potentieel.” (5) De Commissie komt in haar agenda „Modernisering” tot dezelfde conclusie (6). Volgens de Raad is de kwaliteit van onderwijs en onderzoek een belangrijke voorwaarde voor modernisering en consolidering van de kennisdriehoek (onderwijs, onderzoek en innovatie) onontbeerlijk voor (banen)groei (7).

2.6 De modernisering van het hoger onderwijs speelt zich af tegen een zeer uiteenlopende nationale en regionale sociaaleconomische achtergrond. Klassieke universiteiten en andere soorten instellingen hebben geheel eigen taken. Het begrip „klassieke universiteit” impliceert zowel educatie en onderricht als onderzoek.

2.7 Duurzaam sociaaleconomisch herstel vergt kordate maatregelen om het hoger onderwijs te verbeteren.

2.8 Naast tal van analyses over de wenselijkheid van hervormingen, geven de Commissiediensten in een werkdocument bij de Mededeling (8) een beknopt overzicht van de laatste ontwikkelingen in de lidstaten wat de modernisering van het hoger onderwijs betreft. Dan blijken er toch nog steeds essentiële gebieden te zijn waar aanzienlijke verschillen moeten worden opgeheven, nl. wat betreft:

- economische productiviteit van ieder land – mate waarin hoger onderwijs wordt afgerond en economische opbrengst per inwoner;
- diploma's met het oog op inzetbaarheid;

(4) Titel XII, Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport, artikelen 165 en 166.

(5) PB C 128 van 18.5.2010, blz. 48-55, par. 1.1.

(6) COM(2011) 567 final, blz. 2.

(7) Conclusies van de Raad over de modernisering van het hoger onderwijs, 28 en 29 november 2011.

(8) SEC(2011) 1063 final, blz. 48.

- verschillen in het licht van het overeengekomen streefcijfer voor de EU (40 % van alle jongeren moet over een diploma van hoger onderwijs beschikken), alhoewel overal in Europa steeds vaker hoger onderwijs wordt gevolgd;
- verschillen in de mate waarin in hoger onderwijs wordt geïnvesteerd, maar ook in de financiering ervan en in de ontwikkeling van hoger onderwijs dat zowel door de overheid als door particuliere ondernemingen wordt gefinancierd;
- verschillen in financiële en institutionele autonomie en verantwoordingsplicht, in weerwil van vergaande en wijd verspreide hervormingen van de governance in hoger onderwijs.

2.9 De Commissie wijst in haar algemene analyse ook op verschuivingen, vooral in verband met de ontwikkeling van de kennisdriehoek overal op het continent, nauwere betrekkingen tussen universiteiten en de zakenwereld, de nadruk op kennisintensieve activiteiten van topklasse, zoals O&O, marketing en verkoop, waardeketenbeheer en financiële dienstverlening, diensten in het algemeen, ICT, ondervertegenwoordigde groepen uit de samenleving, het veranderende man/vrouw-evenwicht (vóór de doctorsopleiding zijn meer dan de helft van de studenten vrouwen, maar daarna is het andersom), en een indrukwekkende grensoverschrijdende leermobiliteit in en buiten Europa.

2.10 Het EESC pleit ervoor dat de bestaande verslaggeving, analyses en aanbevelingen per land worden uitgediept, gelijk opgaand met de stelselmatige toepassing van een landenspecifieke methode (zoals in de voortgangsverslagen over het Bologna-proces) en verfijnde OESO-studies inzake hoger onderwijs en kwaliteitsmeting. Landenspecifieke benaderingen zullen voorbeelden van goede praktijken opleveren.

2.11 Het EESC stelt vast dat bepaalde belangrijke vraagstukken buiten beschouwing worden gelaten in deze nadrukkelijk algemeen gehouden analyse. Voorbeelden daarvan zijn de inmenging van de nationale en regionale politiek in het hoger onderwijs, de wijze waarop in de lidstaten wordt tegemoetgekomen aan de noodzaak om participatie en kwaliteit te bevorderen, de manier waarop overheden omgaan met de specifieke eisen die aan hoogleraren, docenten, onderzoekers en studenten moeten worden gesteld, de onderlinge betrekkingen tussen de diverse niveaus van hoger onderwijs in de lidstaten, de ontwikkeling van raakvlakken tussen onderzoek en onderwijs in de universiteiten en – *last but not least* – de kwestie van betrouwbare statistische gegevens.

2.12 De Commissie en de Raad leggen het zwaartepunt duidelijk bij de koppeling tussen onderwijs en economie, zonder specifiek te verwijzen naar faculteiten als geneeskunde, sociale of menswetenschappen. Die stellingname is begrijpelijk, vooral omdat in tijden van crisis doelgerichtheid geboden is. Daar staat tegenover dat het zeer wenselijk is om zich ook te bezinnen op de vraag hoe faculteiten of universiteiten waarvan het studiegebied niet nauw is gerelateerd aan de economie - wat niets afdoet aan hun belang -, met modernisering moeten omgaan, omdat het uiteindelijke doel van onderwijs toch altijd is om een optimale overgang naar werk te bieden.

2.13 Bedrijfsleven en faculteiten geneeskunde moeten samenwerken, omdat de nieuwe kostenefficiënte technologieën voor diagnosticering en medische zorg een dure, kapitaalintensieve en praktijkgerichte opleiding vereisen, alsook hoogwaardig

onderwijs en levenslang leren. Op die manier kunnen het sterftecijfer en het aantal gehandicapten worden teruggedrongen.

3. Europa 2020-strategie en hoger onderwijs

3.1 Het EESC heeft de strategie van Lissabon en Europa's hoger onderwijs in 2009 aangemerkt als in potentie belangrijke aanjagers van modernisering. In lijn daarmee legt de Commissie terecht een verband tussen universiteiten en de Europa 2020-strategie.

3.2 Een doorslaggevende vernieuwing die door de Europa 2020-strategie wordt aangedragen, betreft „governance”: nauwere coördinatie tussen Commissiediensten onderling en tussen de lidstaten en de EU, óók op gebieden die niet of slechts gedeeltelijk onder het Verdrag vallen.

3.3 Van groot belang voor het hoger onderwijs zijn de vlaggenpinitiatieven, en dan met name „Industrieel beleid”, de „Innovatie-Unie”, de „Agenda voor nieuwe vaardigheden en banen” en „Jeugd in beweging”.

3.4 De noodzakelijke hervormingen van de universiteiten zouden moeten worden geruggensteund door een grotere toezichthoudende rol voor de Commissie, met inbegrip van landenspecifieke aanbevelingen in het Semester.

3.5 De agenda voor de modernisering van het hoger onderwijs moet onlosmakelijk deel uitmaken van de Europa 2020-strategie. Het is een goede zaak dat onderwijs in de strategische agenda van de Commissie, in het kader van en met betrekking tot de Europa 2020-strategie, een spilfunctie krijgt toebedeeld.

3.6 Het EESC is van mening dat het verband tussen de Europa 2020-strategie en het hoger onderwijs in de kern op het volgende neerkomt:

- door de Europa 2020-strategie wordt hoger onderwijs gerelateerd aan innovatie, industriebeleid en mobiliteit;
- de Europa 2020-strategie is een extra voedingsbodemp voor samenwerking en gedeelde visies tussen de Commissie en de lidstaten, tussen de lidstaten onderling en tussen onderwijsinstellingen;
- de Europa 2020-strategie is voor de lidstaten een impuls om te moderniseren;
- ontwikkelingen in het hoger onderwijs moeten deel gaan uitmaken van de landenspecifieke aanbevelingen van het jaarlijks terugkerende Semester;
- er zullen krachtens de Europa 2020-strategie nieuwe samenwerkingsfora worden opgericht en er zullen meer goed werkende grensoverschrijdende netwerken komen;
- het verband dat met industriebeleid en innovatie wordt gelegd, vooronderstelt dat intensief overleg wordt gepleegd met particuliere ondernemingen. Er wordt nog steeds niet genoeg waarde gehecht aan overleg met kleine, middelgrote en micro-ondernemingen. Het EESC dringt er met klem op aan dat instellingen van hoger onderwijs, regeringen en de Commissie bij het opstellen van (leer)programma's gebruik maken van de praktijkervaring van die ondernemingen.

3.7 De Commissie maakt een onderscheid tussen belangrijke vraagstukken voor de lidstaten (en onderwijsinstellingen) en specifieke aangelegenheden voor de EU. Het EESC heeft het liever over een „gedeelde verantwoordelijkheid” van de lidstaten en de Commissie voor de Europa 2020-strategie.

4. Problemen die moeten worden opgelost door de lidstaten, de Raad en de instellingen van hoger onderwijs

4.1 Door in de lidstaten op te sporen welke de voornaamste problemen zijn, moet een proces op gang komen dat leidt tot doelgericht optreden. Daartoe moeten meer impulsen worden gegeven. De Raad zou prioriteiten moeten stellen op voorstel van de Commissie, die vervolgens toeziet op de tenuitvoerlegging in de lidstaten.

4.2 Speciale aandacht zou moeten worden geschonken aan „... **flexibelere bestuurs- en financieringssystemen** die een goed evenwicht bieden tussen meer zelfstandigheid voor onderwijsinstellingen enerzijds en het afleggen van verantwoording aan alle belanghebbenden anderzijds”, wat leidt tot specialisatie, prestaties op het gebied van onderwijs en onderzoek, en diversificatie⁽⁹⁾.

4.3 Zoals het EESC al in 2009 aanvoerde, komt het aan op een adequaat kader en autonomie⁽¹⁰⁾. Alhoewel de organisatie van hoger onderwijs, en dus ook autonomie en financiering, een belangrijke taak van de lidstaten is, moeten deze aspecten volgens het EESC toch beslist ook tussen de lidstaten en de Raad worden besproken vanwege hun grote impact op leerkrachten en studenten.

4.4 Het EESC stemt in met de beleidsdoelstellingen van de agenda „Modernisering” (zie de omliggende „Voornaamste beleidsdoelstellingen” bij par. 2.5). Deze doelstellingen zijn allesbehalve technische aanpassingen en tot op grote hoogte gerelateerd aan nationale politieke omstandigheden. Vóór alles zouden regeringen hierop moeten worden aangesproken, niet zozeer de instellingen van hoger onderwijs. Waar het op aankomt, is politieke vasthoudendheid, en wet- en regelgeving waarover met alle belanghebbenden moet worden gediscussieerd.

4.5 Regeringen en hogeronderwijsinstellingen moeten worden aangemoedigd om de voordelen van méér autonomie aan een internationale vergelijking te onderwerpen.

4.6 In tegenstelling tot de gangbare praktijk, waarin o.m. een massale toeloop naar hoger onderwijs als succes wordt aangerekend⁽¹¹⁾, moet vooral, aansluitend bij het huidige debat over hoger onderwijs, worden geijverd voor een verschuiving naar slimme specialisatie, verscheidenheid aan strategische keuzen en de ontwikkeling van centra van uitmuntendheid. Aan successen die in de lidstaten op dit gebied zijn behaald, kan een voorbeeldfunctie worden gegeven.

4.7 Het EESC ziet in dat dergelijke doelstellingen een grote verschuiving in het onderwijsdenken in de lidstaten teweeg kunnen brengen. Daarover zou moeten worden gesproken in de Raad, waarbij routekaarten en tijdschema's niet zouden moeten worden geschuwd.

4.8 In de huidige crisis bestaat er een duidelijk verband tussen modernisering van het onderwijs en economie. Alleen moet deze exercitie worden verruimd. Het EESC wijst ook op de noodzaak van bijgewerkte normen met het oog op de

professionalisering, leerprogramma's, academische graden en mobiliteit in sociale en menswetenschappen, die belangrijk zijn voor het intellectuele leven in Europa, voor zijn waarden en identiteit. Daar komt bij dat goed gerunde faculteiten geneeskunde, sociale en menswetenschappen ook bijdragen aan de economie.

4.9 Het EESC staat achter meer samenwerking tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven. Het stemt ermee in dat nauwe, effectieve verbanden tussen onderwijs, onderzoek en zakenwereld, gecombineerd met de verschuiving naar „open innovatie”, onontbeerlijk zijn voor de kennisdriehoek.

4.10 Dienovereenkomstig moeten hogeronderwijsinstellingen die al dan niet rechtstreeks verband houden met de economie, volgens het EESC samenwerkingsverbanden aangaan met allerlei soorten ondernemingen, dit zijnde een „*kernactiviteit van hogeronderwijsinstellingen*”⁽¹²⁾. De aandacht moet vooral uitgaan naar ondernemings-, creatieve en innoverende vaardigheden van studenten, een interactieve leeromgeving en infrastructuur voor kennisoverdracht. Ook moet worden opengestaan voor de idee van een „ondernemingsgerichte” universiteit.

4.11 Studenten moeten in de gelegenheid worden gesteld om gemakkelijk van de ene onderwijsinstelling op de andere over te stappen. Idem dito voor studenten die van beroepsopleiding na de middelbare school, willen overstappen op het hoger onderwijs om betere diploma's te behalen⁽¹³⁾. Dergelijke gemakkelijke overstapvoorwaarden zijn ook erg nuttig in het kader van levenslang leren.

4.12 Regionale ontwikkeling is een speciaal aandachtspunt. In veel – vooral metropolitane – gebieden is het verband tussen hoger onderwijs, arbeidsmarkt, onderzoek, innovatie en bedrijfsleven van het allergegrootste belang. Dergelijke regio's werken steeds meer toe naar specialisering over de landsgrenzen heen, maar ook wereldwijd. Stelselmatige betrokkenheid van hoger onderwijs werkt doorgaans als katalysator voor lokale en regionale ontwikkeling en vergroot de veerkracht van de economie. Nationale overheden moeten worden aangemoedigd om dergelijke regionale processen te stimuleren⁽¹⁴⁾.

4.13 Het EESC wijst op het belang van grensoverschrijdende samenwerking tussen regio's in het hoger onderwijs. EGTS kunnen steun verlenen aan naast elkaar gelegen regio's en regio's met vergelijkbare economische patronen⁽¹⁵⁾.

4.14 Alles staat of valt met de financiering. De crisis heeft ook gevolgen voor de financiering door de overheid van het hoger onderwijs. Gemiddeld dreigt het hoger onderwijs structureel ondergefinancierd te blijven. Alle uitgaven samen vertegenwoordigen 1,2 % van het bbp, tegen 2,9 % in de VS en 1,5 % in Japan. Ook wordt er in vergelijking met de VS en Japan maar weinig door particulieren in het hoger onderwijs geïnvesteerd. Daarnaast schieten de BRIC-landen in dit opzicht vooruit. Het

⁽⁹⁾ COM(2011) 567 final, blz. 9, PB C 128 van 18.5.2010, blz. 48-55, par. 1.4

⁽¹⁰⁾ PB C 128 van 18.5.2010, blz. 48-55, parr. 1.4, 3.5.1 en 3.5.2.

⁽¹¹⁾ Het aantal studenten in het hoger onderwijs is van 2000 tot 2009 opgelopen tot ruim 19,4 miljoen, ofwel een stijging met 22,3% (zie Werkdocument van de Commissiediensten over ontwikkelingen in de Europese stelsels van hoger onderwijs, SEC(2011) 1063 final, blz. 16). Daarbij wordt echter geen indicatie gegeven van de kwaliteit van de diploma's.

⁽¹²⁾ COM(2011) 567 final, blz. 8, en de Conclusies van de Raad van 28 en 29 november 2001, waarin een lans wordt gebroken voor partnerschappen en samenwerking met ondernemingen en andere particuliere en openbare partners.

⁽¹³⁾ PB C 68 van 6.3.2012, blz. 1 waarin bij de Commissie wordt aangedrongen op combinering van de processen van Bologna en Kopenhagen, en PB C 68 van 6.3.2012, blz. 11.

⁽¹⁴⁾ PB C 376 van 22.12.2011, blz. 7.

⁽¹⁵⁾ Zie advies van voetnoot 14, parr. 5.7 en 5.8.

EESC stelt vast dat de eerdere doelstelling van de EU voor het hoger onderwijs (2 % van het bbp) niet is terug te vinden in de Europa 2020-strategie.

4.15 De vereiste financiering, alsook de doelstellingen die worden nagestreefd (ervoor zorgen dat veel studenten met hoge diploma's afstuderen, de professionalisering van het beheer van hogeronderwijsinstellingen en het streven om „waar voor zijn geld” te krijgen) zouden ten dienste moeten staan van de Europa 2020-strategie.

4.16 Er zijn grote verschillen in financiering tussen lidstaten. Sommige landen doen het in dit opzicht veel beter dan andere. Het verband tussen dat wat hoger onderwijs opbrengt, en werkgelegenheid maakt blijvende adequate financiering tot een absolute noodzaak. Dit kan worden bereikt door een rijkere verscheidenheid aan financieringsbronnen te bevorderen, zoals het gebruik van overheidsmiddelen als impuls voor investeringen door particulieren en andere overheden (*match-funding*).

4.17 Een goed gestructureerde relatie tussen hoogwaardige onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven kan een neerwaartse ontwikkeling helpen afzwakken. Het hoger onderwijs zou voordeel moeten trekken van innoverende ontwikkelingen in de zakenwereld. Hoe dan ook mag financiering door ondernemingen of particulieren nooit leiden tot ondeugdelijke beïnvloeding van leerprogramma's of fundamenteel onderzoek.

4.18 Universiteiten en bedrijfsleven zouden samen een innovatiestrategie moeten uitwerken, zonder dat hun onafhankelijkheid wordt aangetast en afbreuk wordt gedaan aan hun verantwoordelijkheden. De samenwerking tussen universiteiten en bedrijfsleven kan worden geconsolideerd door kennis-bondgenootschappen. Het Europese Innovatie-Platform, waarin ook rekening wordt gehouden met de door de EU geormerkte sleuteltechnologieën, kan een grote steun zijn.

4.19 Wisselwerking en uitwisselingen tussen het hoger onderwijs en ondernemingen zijn meestal van groot nut voor onderzoek, kennisoverdracht en de ontwikkeling van overdraagbare vaardigheden en ideeën. Voorbeelden van goede praktijken moeten worden verspreid.

4.20 In de agenda „Modernisering” wordt geen gewag gemaakt van inschrijvingsgeld, omdat de bevoegdheid daarvoor uitsluitend bij de nationale overheid ligt. Er zijn overal in Europa tal van verschillende systemen. De algemene tendens is dat de daarmee gemoeide bedragen van jaar tot jaar geleidelijk aan hoger worden. Inschrijvingsgelden zijn een controversiële aangelegenheid.

4.21 Het EESC wijst op dilemma's die steeds groter worden: het aantal studenten neemt toe, de kwaliteit moet groter worden, en om „inzetbaar” te zijn moeten gegadigden aan steeds hogere eisen voldoen, waar tegenover staat dat de bedragen die de overheden in het hoger onderwijs investeren, even hoog blijven of zelfs worden verlaagd. Kortom, een gigantisch probleem. Als in een lidstaat schoolgeld wordt ingevoerd (of verhoogd), moet dit volgens het EESC gepaard gaan met begeleidende maatregelen in de vorm van beurzen of leningen en met garanties van toegang.

4.22 Het percentage studenten dat het hoger onderwijs vroegtijdig verlaat, is te hoog. Ook moet hoger onderwijs aantrekkelijk worden gemaakt voor een groter deel van de samenleving, door alle rangen en standen heen. Vooral in landen met een achterstand moeten de sociale en culturele omstandigheden worden verbeterd.

4.23 Hogere aantallen alléén vormen echter geen bevredigend criterium. Wat voorop moet worden gesteld, is de - met objectieve criteria vast te stellen - kwaliteit van diploma's, en niet hun aantal.

4.24 De volgende beginselen moeten met voorrang worden toegepast als het gaat om diploma's:

- met het oog op de inzetbaarheid moet overleg worden gepleegd met sociale belanghebbenden en specialisten van de arbeidsmarkt;
- van doorslaggevend belang is dat overleg wordt gepleegd met ondernemingen: naast de raadpleging van grote ondernemingen, moet er ook steeds worden gepraat met het mkb – micro- en kleine ondernemingen. Dat laatste is vooral zo belangrijk, omdat industriële processen steeds meer de neiging vertonen om gefragmenteerd of uitbesteed te worden;
- kwalificaties die inspelen op de dynamiek van de arbeidsmarkt, moeten worden verworven in het kader van leer- en opleidingssystemen waarvoor ook wordt samengewerkt met ondernemingen en waarvoor ondernemingen zich ook moeten inzetten;
- er moet worden toegewerkt naar meer transversale vaardigheden en vaardigheden die meerdere vakken bestrijken;
- diploma's moeten meehelpen aan de totstandbrenging van slimme specialisering waardoor de (internationale) aantrekkingskracht groter wordt en regionale specialiteiten meer gewicht in de schaal gaan leggen;
- in weerwil van de verscheidenheid aan vormen van hoger onderwijs moeten de diploma's op een manier worden vormgegeven die Europese (en internationale) uitwisselingen en loopbanen vergemakkelijkt.

4.25 Het EESC is bijzonder ingenomen met de voorstellen die de Commissie in haar Mededeling doet aangaande diploma's, kwaliteitsborging en het verband tussen hoger onderwijs en onderzoek. Het is het ook met de Commissie eens dat de modernisering van het onderwijs afhankelijk is van de bekwaamheid en creativiteit van docenten en onderzoekers⁽¹⁶⁾, iets wat vaak over het hoofd wordt gezien. In dit verband zou een eind moeten worden gemaakt aan alle administratieve belemmeringen om carrière te maken in de academische wereld, zoals de aanvullende academische niveaus die in sommige landen (o.a. Polen) bestaan.

4.26 Gezien de omhoogschietende getallen studenten begint het tekort aan bekwaame docenten zorgwekkend te worden. Om hoogwaardig onderricht en onderzoek te garanderen, zijn bevredigende arbeidsvoorwaarden, aantrekkelijke loopbanen, beroepsmatige ontplooiings- en opleidingsmogelijkheden en beloningen voor uitmuntende prestaties geboden. Dit lijkt vanzelfsprekend, maar in de meeste lidstaten is thans het tegenovergestelde het geval. Daarom moet de Raad beleidslijnen gaan uitwerken.

4.27 De Commissie wijst terecht op de behoefte aan een grote verscheidenheid aan vormen van onderwijs. Technisch onderwijs moet aantrekkelijker worden. De sociale partners, zowel op het niveau van de lidstaten als op dat van de regio's, kunnen hieraan een heel belangrijke bijdrage leveren door te zorgen voor een positieve beeldvorming van technisch onderwijs. Ondernemingen kunnen in dit opzicht ook veel bereiken. Het EESC wijst met nadruk op de verbintenis die het mkb – en dan vooral micro- en kleine ondernemingen – met name op regionaal niveau is aangegaan.

⁽¹⁶⁾ COM(2011) 567 final, blz. 5.

4.28 De discussie in Europa moet vooral gaan over de vraag hoe het hoger onderwijs een hoofdrol kan gaan spelen voor innovatie, banengroei en inzetbaarheid⁽¹⁷⁾. Dit moet het doel bij uitstek worden van alle belanghebbenden en de gedeelde taak van de Commissie, de Raad, de lidstaten en – uiteraard vooral ook van – de hogeronderwijsinstellingen zelf.

4.29 In het licht van de gigantische problemen die nog moeten worden opgelost, is de hogeronderwijsagenda van de Commissie en de Raad nog verre van volledig en heeft naar verhouding nog weinig om het lijf. Het EESC hamert erop dat de huidige crisis vraagt om doelgerichtere en overtuigendere maatregelen van de Raad, de lidstaten en de hogeronderwijsinstellingen zelf. Het is best mogelijk dat de veranderingen al zijn ingezet, maar daar moet dan wel meer vaart in komen.

4.30 Alle actoren moeten een gelijke mate van verantwoordelijkheid op zich nemen voor zaken als professionalisering, leerprogramma's, kwaliteitsborging en specialisering. De Raad moet zorgen voor een routekaart en tijdschema voor het verband tussen onderwijs, innovatie en inzetbaarheid. Hogeronderwijsinstellingen zouden deze ontwikkeling moeten steunen door voor zich zelf uit te maken welke rol zij in kwaliteitsbevordering en sociale en productinnovatie gaan spelen.

4.31 De opvattingen van het comité Europese Onderzoeksruimte (CEOR) over uiterst belangrijke doelstellingen i.v.m. governance en de hervorming van de universiteit als instelling, en de koppeling tussen innovatie, onderzoek en onderwijs, zouden onlosmakelijk deel moeten gaan uitmaken van de agenda. Op die manier wordt de weg vrij gemaakt voor verschuivingen in tal van universiteiten in Europa⁽¹⁸⁾.

5. Vraagstukken waar de Commissie haar tanden in moet gaan zetten

5.1 Het EESC is ingenomen met de doelstellingen die de Commissie voor zichzelf heeft vastgelegd in het streven naar de modernisering van het hoger onderwijs, in aansluiting op recente benaderingswijzen waarop de nadruk is gelegd in de Conclusies van de Raad van november 2011.

5.2 Het EESC stemt in met de rol die de Commissie kan en moet spelen door de nadruk te leggen op de onderbouwing van beleid, bijvoorbeeld voor prestaties en transparantie. In een wereld waar in eerste instantie lidstaten analyses maken en doelstellingen vastleggen, en dan vaak ook nog politiek getint, is van wezenlijk belang dat de Commissie een proactieve rol gaat spelen door objectieve evaluaties uit te voeren, bv. van de takenpakketten die in de Raad worden besproken.

5.3 De kans is groot dat dergelijke Europese evaluaties een sneeuwbaaleffect hebben bij lidstaten, universiteiten en onderzoekscentra, waardoor het gemeenschappelijk kader aan kracht wint en er hopelijk ook gemeenschappelijke doelstellingen worden vastgelegd.

5.4 Tegen deze achtergrond juicht het EESC de lancering toe van U-Multirank (een multidimensionaal instrument voor voorlichting en rangschikking op grond van prestaties). U-Multirank moet zorgen voor meer transparantie t.a.v. de opdrachten van de diverse soorten instellingen en bijdragen aan de totstandbrenging van billijke vergelijkingen tussen de prestaties van hogeronderwijsinstellingen in Europa. Bovendien is het hoe

dan ook zinvol om een Europese ranglijst te stellen tegenover rangschikkingen als de monodimensionale ranglijst van Shanghai.

5.5 Het EESC voerde in 2009 al aan dat niet genoeg waarde kan worden toegekend aan een noodzakelijk kritisch systeem voor rangschikking en kwaliteitsborging, dat een breed scala aan vraagstukken betreffende een rijke verscheidenheid aan hogeronderwijsinstellingen bestrijkt⁽¹⁹⁾. Transparantie – afkomstig van een controleerbare onafhankelijke derde onpartijdige instantie – zal dienen als steun in de rug voor nationale overheden en hogeronderwijsinstellingen om het zwaartepunt bij kwaliteit, differentiëring en slimme specialisering te gaan leggen. Zoals de Commissie het stelt, is dit U-Multirank een „onafhankelijk geëxploiteerde tool (die) alle belanghebbenden bij het onderwijs (zal) helpen keuzen te maken en beslissingen te nemen.”⁽²⁰⁾

5.6 Bovendien zou het in kaart brengen van universiteiten een impuls kunnen zijn voor nog meer grensoverschrijdende mobiliteit onder studenten, docenten, onderzoekers en hoogleraren, en vooral kunnen helpen om de kwaliteit van het onderzoek te verhogen, omdat nieuwe netwerken en samenwerkingsverbanden worden opgezet en hogeronderwijsinstellingen overal in Europa met elkaar in concurrentie gaan.

5.7 De Raad bestempelt de mobiliteit van studenten en onderzoekers, ofwel het vrije verkeer van kennis, als de vijfde vrijheid. Het EU-programma's ter bevordering van de grensoverschrijdende mobiliteit van studenten en onderzoekers zijn al succesvol. Toch zijn er nog systemische tekortkomingen die moeten worden verholpen. Er zou een „mobiliteitscorebord” in het leven moeten worden geroepen als middel om de laatste belemmeringen voor leermobiliteit op te heffen.

5.8 Het Erasmusprogramma moet meer inzet vereisen van studenten. Het EESC adviseert een proefproject voor een „mobiliteitssemester” – een vijfde semester in „bachelor”. Ook moet het Erasmusprogramma voor alle studenten betaalbaar worden. Het EESC is voorstander van de analyse van potentiële stromen van mobiele studenten en stemt in met de voorstellen van de Commissie betreffende een Europees systeem voor het verzamelen en overdragen van studiepunten en een Erasmus-mobiliteitsplan voor masteropleidingen.

5.9 Artikel 179, lid 1, van het VWEU windt er geen doekjes om als het gaat om onderzoek in de EU⁽²¹⁾. Waar alles om draait, is de internationale mobiliteit van onderzoekers. Verkapt protectionisme leidt maar al te vaak tot onoverkoombare belemmeringen voor onderzoekers. Die situatie is schadelijk voor de Europese wetenschap en Europa's concurrentievermogen en berooft nationale instellingen van de mogelijkheid om alle vruchten te plukken van de grote verscheidenheid aan intellectuele capaciteiten in Europa. Het EESC staat onvoorwaardelijk achter het voorstel van de Commissie om de mobiliteit van onderzoekers te vergroten door middel van een Europees kader voor onderzoekloophanden.

5.10 Ook is het EESC ingenomen met het Europees kader voor vier loopbaanprofielen voor onderzoekers dat werd uitgewerkt door de Commissie en deskundigen op het gebied van onderwijs en bedrijfsleven. Dit kader zou moeten evolueren als een open systeem dat zo veel mogelijk kansen creëert.

⁽¹⁹⁾ PB C 128 van 18.5.2010, blz. 48-55, parr. 1.5, 5.2.4, 5.2.5 en 5.2.6.

⁽²⁰⁾ COM(2011) 567 final, omlijnende Voornaamste beleidsdoelstellingen op bladzijde 11.

⁽²¹⁾ Zie het overtuigende Commissievoorstel voor een Europees kader voor de loopbaanontwikkeling van onderzoekers van 21 juli 2011.

⁽¹⁷⁾ COM(2011) 567 final, blz. 12, par. 3.3.

⁽¹⁸⁾ Zie de conclusies van het CEOR, 24 juni 2011.

5.11 De financiële en sociale voorwaarden die onderzoekers in de lidstaten worden geboden, moeten worden gestroomlijnd in een gemeenschappelijk Europees kader met als doel om de resterende belemmeringen voor vrij verkeer op te heffen. Er moeten voor heel Europa beroepsprofielen worden uitgewerkt en instellingen moeten worden aangemoedigd om hun personeelsbeleid te professionaliseren.

5.12 Het is wenselijk dat de activiteiten van het Europees Instituut voor Innovatie en Technologie (EIT) worden uitgebreid, al was het maar om stimulansen te creëren voor nog meer kennis-bondgenootschappen tussen ondernemingen en relevante universiteiten. Om dezelfde redenen zouden de Marie Curie-Acties kracht moeten worden bijgezet en zouden stages moeten worden ingepast in een kwaliteitskader.

5.13 Wereldwijd moet de EU zich gaan ontwikkelen als hoogwaardige concurrent en partner. Daarin speelt het hoger onderwijs een belangrijke rol. Daarom staat het EESC volledig achter het besluit van de Raad om de Commissie te verzoeken om „een EU-strategie voor internationaal hoger onderwijs uit te werken” (22).

5.14 Het EESC stemt in met de voorgenomen kadervoorwaarden voor een uitbreiding van betrekkingen met partners buiten de EU, mobiliteitspartnerschappen en verbetering van de faciliteiten die studenten en onderzoekers uit landen buiten Europa worden geboden middels richtlijnen van de EU en een prestatie-scorebord (23). Beperkingen voor studenten en onderzoekers van buiten de EU dienen te worden afgezwakt om talent en creativiteit van elders aan te trekken.

5.15 Het EESC pleit voor een besluit van de Raad over de internationale positie van het Europees hoger onderwijs, waarin o.m. is vastgelegd aan welke kwaliteitsvereisten dat onderwijs moet voldoen om een succesvolle concurrent en partner te zijn. Onderwijsinstellingen kunnen door een dergelijk besluit worden geholpen om de nodige aanpassingen door te voeren.

5.16 Het EESC heeft er al in meerdere adviezen mee ingestemd dat bij de uitwerking van de Financiële Vooruitzichten voor 2014-2020 vooral moet worden gekeken naar innovatie en alle aspecten van een slimme, duurzame en inclusieve groei. Ook is het volgens het EESC noodzakelijk om meer meerwaarde te halen uit de Europese fondsen.

5.17 Tegen deze achtergrond is het EESC ingenomen met het specifieke voorstel van de Commissie om de financiering van het Erasmusprogramma in de begroting voor 2014-2020 met 73 % te verhogen en in de structuurfondsen rechtstreekse verwijzingen naar het (hoger) onderwijs op te nemen.

5.18 Los van de bedragen waarom het precies gaat, stemt het EESC in met de algemene overtuiging dat uitgaven voor onderwijs, onderzoek, innovatie en cohesiebeleid zonder uitzondering meehelpen om de voorwaarden voor een toekomstgericht Europa te scheppen. Waar nodig kunnen uitgaven om industrieën te herstructureren ook voor dit doel worden gebruikt.

5.19 Het EESC is heel erg goed te spreken over het voorstellen van de Commissie om in 2012 een groep op hoog niveau op te richten met een doorlopende opdracht om de voornaamste vraagstukken i.v.m. de modernisering van het hoger onderwijs te analyseren. Deze groep zou grotendeels moeten worden samengesteld uit vertegenwoordigers van onderwijsinstellingen, universiteiten, bedrijfsleven en de sociale partners.

6. Aanvullende suggesties

6.1 Wenselijk is dat er doelgerichte stimulansen komen voor professionalisering in het hoger onderwijs, bv. door middel van Europawijde managements- en bedrijfsvoeringscursussen voor universiteiten.

6.2 Aanbevelingswaardig zijn ook speciale banden tussen universiteiten – twinning in heel Europa -, omdat universiteiten op die manier van elkaars praktijkervaring kunnen leren, zowel professioneel als wat het management van universiteiten betreft. Even nuttig zijn uitwisselingen van ervaring in het kader van grensoverschrijdende groepen van universiteiten en gespecialiseerde conferenties en seminars.

6.3 Externe commissies beoordelen om de zoveel tijd de wetenschappelijke en onderwijsprestaties van universitaire faculteiten of instellingen. Het EESC adviseert om voor dergelijke commissies een vaste gangbare samenstelling in te voeren die zowel internationaal als hooggekwalificeerd zou moeten zijn.

6.4 Met het oog op de kosten-batenanalyse van het hoger onderwijs adviseert het EESC om het bestaande systeem van administratieve lasten aan een Europese analyse te onderwerpen. Voorstellen voor verbeteringen moeten worden gebaseerd op voorbeelden van goede praktijken.

Brussel, 28 maart 2012

De voorzitter
van het Europees Economisch en Sociaal Comité
Staffan NILSSON

(22) Conclusies van de Raad over de internationalisering van het hoger onderwijs, 11 mei 2010.

(23) COM(2011) 567 final, omliggende Voornaamste beleidsdoelstellingen, blz. 14